

אליעז : נואה לאיחוד איטליה

שתי מלכות אנגליות כיבדו את עצמאותה של איטליה. הראשונה היתה ויקטוריה, שבקבלה את פניהם של מלך איטליה הראשון, ויקטור-עמנואל ב', וגאריבלדי, קיבלה רשמית את האומה הלטינית החדשה בקהל המעצמות האירופיות; כעבור מאה שנה, לפני שבועות אחדים בלבד, ביקרה אליזבת ב' ברומא, בחגיגות יובל-המאה לאיחודה של איטליה, ובכך חזרה והטביעה גושפנקה על ידידות אשר הפאשיזם ומלחמת-העולם השנייה שברוה לשעה.

אנגליה של 1961 ודאי ששוב איננה מה שהיתה לפני מאה שנה, ואיטליה של ימינו אף היא שוב אינה מה שהיתה. אם נמתח קו של הקבלה בין שתי התקופות, בין שתי הארצות, ספק אם נמצא הרבה צדדים של דמיון (להוציא את מינון של שתי המלכות האנגליות). שכן מאה שנה לאחר איחודה הרשמי לבשה איטליה צביון שיוצריה בשום פנים לא יוכלו להכירו. המלכות הפכה רפובליקה, ארץ החקלאים והרועים הפכה להיות אחת המעצמות התעשייתיות של אירופה; האומה מדולדלת-האוכלוסים בשפכר-הימים הפכה להיות אחת העתודות האחרונות לידיים עובדות באירופה; המדינה שהורתה בתפיסה הליברלית, החילונית והלאומנית, היא ודאי כיום היותר קלריקאלית, הפחות ליברלית, ובלי ספק — הפחות לאומנית, שבמדינות היבשת העתיקה. הצד הדומה היחיד הוא הגיאוגרפיה המדינית, שלאחר שפרצה מחוץ לגבולות הטבעיים והקיפה קיסרות קולוניאלית שהשתרעה מלוב ועד חבש, וקיסרות יבשתית אשר משך שנתיים-שלש הקיפה את אלבניה, חלק מן הבלקנים ואת דרום-מזרחה של צרפת, חזרה והתכנסה לתוך הגבולות הישנים שמלפני שמונים שנה ובתוכם שבה-מצאה אוצרות מרובים מפל שהעלה איש בחלומי אי-פעם.

ארץ משונה, איטליה זו, שבתוך מאה שנה עברה מנוקשותה של אדמיניסטרציה פיאמונטזית חילונית, פרוסית כמעט, לשחיתות הרומאית אשר, החיים המתוקים אינם משמשים לה אלא תיאור חיוור ואם גם ממשי מאד. ארץ משונה, שבמילאנו היא מתמזגת עם אירופה היבשתית ובנאפולי עם אפריקה הצפונית. ארץ משונה, שמאה שנה לאחר איחודה עודה מחפשת את אחדותה.

באיטליה שמלפני מאה שנה היו שבע מדינות. הנחלות האוסטריות בעמק הפּוֹ, הדוכסיות של טוסקאנה הקטנה והגדולה, מדינות-האפיפיור, והמלכות הגדולה של שתי הסיציליות, כל אלו היה להן עבר גדול, היתה להן תרבות גדולה, אך דווקא ה"ברברית" ביותר שבהן, פיאמונטה ההררית, זרה כמעט לאיטליה בלשונה, באצולתה, בשיטותיה, היא שאיחדה את חצי-האי תחת שרביט-שלטונו של בית סאוניה. ההגיון היה מחייב שתהיה זו נאפולי שתאחד את איטליה, נאפולי שקנתה לה נסיון-דורות של מסורת מנהלית וממלכתית. אבל נאפולי לא היתה מסוגלת

לכך, מתוך שהחמיצה את תקופת מסילת-הברזל, הקיטור, בתי-החרושת, שבכוחם השכילה פיאמונטה להגיע לרווחה ולקידמה. למען תהיה האומה האיטלקית למדינה, הכרח היה שתיכבש על-ידי הצפון. הארץ שעוצבה כתוצאה מכך הלמה יפה, מן הבחינה הגיאוגרפית, את משאלות-לבם של הלאומיים. אך מעיקרה נראה כי נדונה לכשלוך, שכן מאה שנה לאחר יצירתה הרשמית של איטליה עדיין האיטלקים רחוקים מהיות עם, והארץ מפולגת יותר משהיתה מעולם.

מהן סיבות הדבר ומה תוצאותיו?

קודם-כל, כלכליות. הצפון התעשייתי מפותח, מתרחק יותר ויותר מן הדרום העני והסובל מעודף-אוכלוסים. אף כיום, לאחר ההשקעות העצומות שהשקיע האוצר הצפוני בדרומה של איטליה ובאיים, ההפרש בהכנסה השנתית לגולגולת בין איפרי קאטאניה לאיפרי לומבארדיה גדול משהיה לפני מאה שנה.

שנית, חברתיות. ה"ריסורג'ימנטו" היה חלומה של עילית, אבל לא איחד את כל העילית של איטליה. היתה עילית רומאית, שמבלי היות ריאקציונית משוכנעת היתה באוניברסליותה של הפנסייה מפדי שתאמין בלאומיותו של הכתר. היתה עילית נאפוליטאנית, פיאודלית מפדי שתצייר לעצמה עולם מהפכני מעין זה שאליו התאו אי-ליה-התעשייה של הצפון. האצולה והבורגנות של פיאמונטה היו בריאות ומוצקות, אך בתוך כך מוגבלות במושגיהן האזוריים וזעומות בהקפן המספרי. משעה שקמה המדינה על כנה שוב לא יכלה העילית הזאת, מבחינה פיזית פשוטה, להעמיד את הקאדרים הנחוצים לאיחודה של האומה. אף כי הגנרלים, הדיפלומטים, התעשיינים והמיניסטרים נשארו פיאמונטזים, הנה השוטרים והפקידים הנמוכים היו יותר ויותר בני הדרום. נוצר איפוא ניתוק בתמסורת הרעיונות ובעיצוב הפעולה, שהיה למכשול בגישום חלומותיו החברתיים של הריסורג'ימנטו. ההצלחות הפוליטיות לא חפפו את ההצלחות בשטח הכלכלי והחברתי. אבל איטליה המאוחדת, מתוך שתפסה עמדת-מפתח באירופה ובים התיכון, נאלצה עד-מהרה — בדומה, אגב, למצרים של ימינו — לחרוג מן המסגרות הלאומיות, שעדיין לא הצליחה למלאן תוכן.

הגורמים המדיניים העיקר אפוא במוגזם על המדינה, שעדיין לא הגיעה לכלל בגרות אף לא פיתחה עצמה כלכלית וחברתית מספקת להתנגד לשגינותיהם של הלאומנים בעליה-החלומות. גם לא קל היה הדבר, משום שמלכתחילה נשתבש משחק-הכוחות הפוליטי באיטליה מחמת הפולמוס בין הכנסיה למדינה. המונארכיה היתה נוצרית, אך בורגנית וחילונית. היא נצמדה אל האומה בחינת משען למדינה, שאותה רצתה לחזק למען תוכל להתמודד בקומה זקופה עם שאר מדינות היבשת. התקופה היתה תקופת הראציונליזם, הפוזיטיביזם, הדיאלקטיקה ההגליאנית. כל אלה היו שיקוף משומם בעיני הכנסיה, שמושבה ברומא וקרינתה מלוא תבל. האפיפיור, שהיה אסיר בוותיקן עד 1929, לאמיתו של דבר החזיק במאסר את המלך, שהיה בן-חרוין. המשפנתה הקתולית הכבידה על המדינה לא בגלל נאמנותם הדתית של האזרחים אלא משום שהריסורג'ימנטו איבד את תכנו הרוחני משעה שנתגשם, בר-בזמן שהפנסייה, שפוחה הארצי נוצת, הוסיפה על תכנה הרוחני שלה.

בין המדינה והפנסיה לא היה שלום מעולם. לכל היותר היתה שביבת־נשק. ב־1945, כאשר פנתה המונארכיה, שנחלשה עקב המפלה במלחמת־העולם השניה, אל העם על־מנת שתוסיף ותחזיק בשלטון, יצאה הפנסיה משתיקתה ופרעה את החשבונות שנפתחו 76 שנים קודם־לכן, עם לכידתה של רומא. בית־סאבויה כרע־נפל לפני ביתו של פטרוס־הקדוש.

נפילת המונארכיה שחוללה את אחדותה של איטליה לא היתה, בסיכומו של דבר, אלא אפיוודה קלת־ערך בקורותיו של חצי־האי. בעצם, הרי מילאה את תפקידה, עם כל שהחטיאה את מטרותיה. היא יצרה את איטליה אך לא יצרה את האיטלקים, ובראשה שלה שילמה את מחירו של מעבר שלא הושלם מדרגת מדינה לדרגת אומה. שפן הבעיה האיטלקית ביסודה היא הדילמה של המדינה לעומת האומה, קוצר־יכלתה של זו הראשונה להצמיח את המוסדות הנחוצים לעיצובה של השניה בקצב שמחייבת ההיסטוריה. כל מדיניות־הפנים של איטליה מאז איחודה מעיקרה לא היתה אלא נסיון למצוא קפיצת־דרך בהיסטוריה, ומדיניות־החוץ שלה נוהלה כפונקציה של אותה מטרה עצמה.

בתחילה ניסו האיטלקים לבנות את המדינה בדרך של אחדות אדמיניסטרטיבית הקשורה ברומנטיקה. זאת היתה התקופה הגיבורית של הריסורגימנטו, שנסתיימה באפופיאה הגדולה של גאריבלדי בסיציליה. „אלף האיש” של גאריבלדי היו גיבורים, אבל מהפכנים לא היו. הם כבשו ממלכה בדרום ואחר־כך שברנתנוה בידיו של מלך מן הצפון. לאחר זמן נעשה נסיון ליצור את האחדות על־ידי הכלכלה. זאת היתה תקופת לידתו של הקאפיטליזם האיטלקי, שגם הוא החמיץ את „רכבת האחדות”, שפן בניגוד לקאפיטליזם הגרמני חסר היה את ההון ואת חמרי־הגלם הראשוניים להגשמת מטרותיו. הקאפיטליזם האיטלקי, אף שנמצאו בשורותיו אישים חזקים מאד, נשאר מוגבל בתחומי הצפון, נתמך ומוגן על־ידי המדינה בכל עצמתה. גם כיבושיו הקולוניאליים הראשונים היו ענין ממלכתי שאין לו שום צידוק כלכלי או אף חברתי, כי מפל המושבות האפריקאיות היו אריתריאה ולוב הפחות כראיות והיותר תובעניות. לפני מלחמת 1914 אפשר היה להאמין לרגע קל באפשרות להשלים את איחודם של האיטלקים בדרך המהפכה החברתית. ואולם התנועה הסינדיקאליסטית חלשה היתה הרבה מפדי שתעמד בפני הגל הלאומני, שעתיד היה לסבך את איטליה במלחמת־העולם הראשונה, ואילו המון האיפרים באיטליה התיכונה והדרומית מפגר היה מפדי שיענה לקריאותיה. כדי להשלים את אחדותה הגיאוגרפית, ולא, כפי ששר ד'אנונציו, לגאול את הכרת־ערכה ואת רוחה בת־האלמוות, נכנסה איטליה למלחמת־העולם הראשונה, ללא הכנה של ממש, ושותתת־דם יצאה ממנה. בכלל שש־מאות אלף החללים היו שני־שלישים מן האינטליגנציה של הארץ. 80% מתוך מיליון ומאתיים־אלף הפצועים ושני מיליוני החיילים המשוחררים היו אנשים קשייום, אובדי־דרך, מרינפש.

הפ'אישום בראשיתו לא היה אלא המשכו של הריסורגימנטו. מבקש היה לבצר את המדינה, כנגד היחיד. מבקש היה ליצור את איטליה, כנגד הכנסיה. מבקש היה

למלא את הזמן האבוד בהמריצו את האזרחים למאמץ משותף, הנשען בעת-רובעונה אחת על משטר רודני ועל החייאת זכרו של עבר רומי-קיסרי גדול. כיום הזה, לאחר הפורענות של מלחמת-העולם השניה, נראה לנו הפ'אשיזם בחינת מערכה אחרונה בקומדיה-דל'ארטה האיטלקית, שהוצגה לנוכח אומה שלמה במסכה לאומית חדשה שהיתה מסכתו של הדו'צה'. בפרספקטיבה היסטורית עדיין מצטייר הפ'אשיזם, בכל זאת, כנסיון אחרון למצוא משען בהיסטוריה לצורך הפיכת המדינה לאומה מודרנית. הנסיון פשט את הרגל כי הזמן שוב לא היה יפה לשפמותו, על-כל-פנים לא באירופה. הוא פשט את הרגל מפני שמוסוליני סיבך את המדינה הפ'אשיסטית במבחנים מדיניים וצבאיים שלמעלה מפני כוחותיה הממשיים של הארץ. אבל מה שעשה היה, ביסודו, פרי התפתחותו הטבעית של מצב שפיוס אנו רואים אותו מתחדש בצורה דומה מאד במצרים ובהרבה מן המדינות החדשות. איטליה היתה הארץ הראשונה שניסתה ליצור את האומה מתוך המדינה בלא שתרצה לשלם את המחיר בטרוספורמציה של המעמדות החברתיים. במפלתה גררה עמה לא רק את המשטר המוסולינאי ואת המונארכיה אלא גם את רעיון המדינה הלאומית.

איטליה שיצאה ממלחמת-העולם השניה היא כיום אולי האירופית ביותר מפל האומות של היבשת הישנה, שכן שוב אין היא מאמינה ברעיונות הריסורג'ימנטו, היא לועגת למדינה הלאומית, במידה שהיא חפצה לקחת חלק בהתפתחות המדינית המודרנית, ורצונה למצוא לחולשותיה ולבעיותיה הלאומיות סובלמאציה בהקשר רחב יותר דוגמת זה של הברית האטלנטית, או של אירופה מאוחדת.

האוניברסליות של הפנסיה, שמעולם לא השלימה עם רעיון ריבונותה הגמורה של המדינה, אף היא מקדמת את ההתפתחות הפסיכולוגית של האומה האיטלקית באותו כיוון. לא מקרה הוא שהמפלגה הדמוקרטית-הנוצרית, שכל-כולה כפופה ונשמעת לוואתיקן, היא התנועה האירופית המובהקת ביותר בשעה זו. אירופה של דה-גאספרי, של שומאן ואדנאור היה בה צד משותף במובן זה ששלושת המדינאים הנוצריים נולדו איש-איש בגלילה הצפונית של ארצו, ושנים מהם — שומאן ודה-גאספרי — היו קודם-לכן צירים בפרלמנטים של האויב.

איטליה של ימינו שוב איננה לאומנית אף לא פטריוטית. גולת-הכותרת של החגיגות לציון יובל-המאה של האחדות היתה ביקורה של מלכה זרה ולא הפגנות הגאווה והעצמה הלאומיות. 14 מיליוני תיירים בשנה מסייעים לשוות לאיטליה אווירה חדשה זו של בינלאומיות, ההופכתה נעימה ומסבירת-פנים כל-כך. מגיניה האחרונים של המדינה במובן שבו נצטיירה לקאבור וויקטור-עמנואל לפני מאה שנה הם — הה, אירוניה של הגורל! — הקומוניסטים, שבחרו להם כסמל למלחמת-הבחירות את גאריבלדי, מתוך הכרה שלמה שהם בניו-ברוח.

אבל איטליה זו של שנת 1961, שיש לה ממשלה אך לא מדינה, שיש לה צבא אך לא עצמה צבאית, שיש לה חמישים מיליון תושבים בלב הים התיכון אך לא מדיניות יס'ת-יכונית, היא גם איטליה חדשה, שכן זו פעם ראשונה בתולדותיה היא עשירה. היא, שמעולם לא היו לה עתודות זהב, כיום היא עולה במובן זה על צרפת ועל

אנגליה, היא שמעולם לא היתה לה תעשייה בעלת כושר־תחרות, הפכה להיות אחת היצואניות הגדולות ביותר בעולם, וייצורה התעשייתי עלה ב־1960 ב־16%, בשיעור העולה על זה של גרמניה, אף על זה של רוסיה.

סודה של הצלחה זו טמון בשני גורמים: מצד אחד השתחררה איטליה מן התסביך של מעצמה גדולה, דבר המאפשר לה להתרכז בבעיותיה הפנימיות תחת שתכלה את חילה בהרפתקות מעבר לגבולותיה; ומצד שני מצוי בידה האוצר הכלכלי הגדול ביותר של הזמן החדש, עודף ידיים עובדות. במספר השנים הבאות עדיין עתידות ידים עובדות אלו לנוד בשוליה של אירופה, ואפילו אל מעבר לאוקיינוסים. אך ככל שהן מתמחות, ככל שהן עוברות מן הכפר אל העיר, מן השדה אל בית־החרושת, ודאי תספקנה לארץ אותה אנרגיה אנושית שפיום דומה שהיא תנאי־ולא־יעבור לעצמה לאומית אמיתית.